

'पँडमँन'च्या निमित्ताने.

- ऊर्मिला हिरवे

डिअर अक्षय,

सर्वप्रथम संपूर्ण स्त्री वर्गाकडून तुझं खूप खूप अभिनंदन...

आम्ही स्त्रियांनीही जो विषय वाळीत टाकलाय, आमच्या गप्पांमध्येही ज्या विषयावर बोलणं निषिद्ध मानलं जातं, अशा विषयावर तू थेट चित्रपट केलास... खरं तर टॉयलेट पाहिला, तेव्हाच तुझ्याबद्दल मनात आदर निर्माण झाला. आता तर तो कित्येक पटींनी वाढलाय. आम्हाला तर मासिक पाळी या विषयावर लिहिणांही अजून धाडसाचं वाटतं.

(तुझं काय बाबा, तू मोठ्ठा अँ कटर आहेस. लोकांच्या नाराजीचा तुला फरक पडणार नाही. आम्हाला मात्र समाजात राहायचंय, ही नेहमीची भिती असतेच.. तरी अनेक वर्षं मनात साचलेलं बाहेर पडण्याची ही संधी सोडू नये, म्हणून हा लेखनप्रपंच!)

परवाच आम्ही काही मैत्रिणी भेटलो होतो. एकीने विचारलं, ए नेहा का ग आली नाही? काल तर म्हटली होती, मी येतेय म्हणून..

अगं तिला जरा त्रास होतोय.. पिरीयडसचा..

आई ग, तिला शाळेत असल्यापासूनच त्रास व्हायचा ग.. खूप लवकर सुरू झाली तिला पाळी..

मला तर काही माहितीच नव्हतं पाळीबद्दल. तसं सातवीत असताना शाळेत याबाबत माहितीसत्र झालं होतं. मुलींना सॅनिटरी नॅपकिनचे सॅपलही दिले गेले होते. पण घरी नेऊन आईला ते पाकीट दाखवलं तर माझ्याकडून घेऊन तिने ते कपाटात ठेऊन दिलं. पुन्हा त्यावर चर्चाही नाहीच. मला आश्चर्य वाटतं, आई, मोठी बहीण, आजी अशा तीन महिला घरात असताना शाळेत माहिती मिळण्यापूर्वी इतकी वर्षं पाळीचा विषय माझ्यापर्यंत कधीच पोचला नाही.

कधी काही कानावरून गेलं नाही, इतकं लपून-छपून त्यावर बोललं जायचं? की... बोललं जायचं नाही, कुणास ठाऊक?

आमच्या घरी तर मजाच झालेली.. मी लहान असताना एकदा टीव्हीवर नॅपकिनचे सॅपल फ्री, अशी जाहिरात आलेली. काहीतरी फ्री मिळतंय, या आनंदात सॅपल मागवायचं, म्हणून मी तो पत्ता लिहून घेतला. तर माझ्या मोठ्या बहिणीने तो कागद फाडून टाकला. मला कारणही सांगितलं नाही. त्या नॅपकीनचा अर्थ मला नंतर बर्याच वर्षांनी समजला. मग आम्ही एक एक जणी आपापले अनुभव (अनुभव नाही, वेदनाच त्या..) शेअर करू लागलो. मोकळ्या होऊ लागलो..

आमच्या घरी या काळात स्वयंपाकघरात शिवा-शिव नसायची.. मात्र देवघर, धार्मिक कार्य यापासून लांब राहायचं. एका सुटीत माझ्या तीन आत्या आणि त्यांच्या मुली, आम्ही दोन-तीन मंदिरांमध्ये देवदर्शनाला गेलो. मी आणि एक आत्येबहीण प्रत्येक मंदिरात बाहेरच.. अगदी गाडीतच बसून राहायचो. कारण मासिक पाळी !! मला हे असं वागवणं खूप अन्यायकारक वाटायचं. जे घडत होतं, ते नैसर्गिक होतं. मग त्याची शिक्षा आम्हाला का असं वाटत राहायचं. हे असं का, तसं का, असं विचारलं, तर आई, आजी म्हणायची, 'आमची आई करत आली, म्हणून आम्ही करतो. तुम्हीही करायचं, प्रश्न विचारायचे नाहीत.'

मला तर त्या चार दिवसांत इतका भयंकर त्रास व्हायचा, की हे आपल्याच नशिबी का, असं वाटायचं. आईला सांगितलं तर, सर्वांनाच होतो त्रास.. सहन करायचं, एवढंच उत्तर मिळायचं. आंघोळीला वेळ लागला, तर वडिल ओरडायचे.. घरी कधी दिवसा झोपून राहिलं, तर भावाचा ओरडा खावा लागायचा. आपण त्यांना सांगू शकत नाही, आणि ते समजू शकत नाहीत, ही घुसमट जास्तच चीडचीड करायला लावायची.

मला तर लग्नानंतर सासूने पाळी असताना जेवायला वाढताना कोपर्यालत वेगळं बसवलं आणि ताटात चपाती अगदी वरून टाकली.. फेकलीच अगदी! तेव्हा तर अगदी संताप झाला होता माझा. त्यात चार दिवस वापरलेलं अंधरुण, चादर धुवायचे, म्हणजे चार दिवस रक्तस्त्रावाने गळून गेलेल्या स्त्रीचा आणखी जीव घ्यायचा.

अगं हे तर काहीच नाही.. माझ्याकडे मध्यंतरी चपात्या करायला एक बाई कामाला होती. ती माझ्याकडे चहा काय, पाणीही प्यायची नाही. कारण तिला मासिक पाळी सुरु असलेल्या स्त्रीच्या हातचं काहीही चालत नाही. त्यामुळे एरवीही ती कुठे काही खायची नाही. मला आश्चर्य वाटायचं, मला हिच्या हातचं सगळं चालतं. हिला कसं चालत नाही !!

मलाही एका उच्चशिक्षित स्त्रीने सवाष्ण जेवणाचं निमंत्रण देताना विचारलं , तुझी अडचण नसेल ना तेव्हा ? *मला काही कळेना , ती मला बोलवून माझा सन्मान करत होती , की असं विचारून माझ्यातील स्त्रीत्वाचा अवमान करत होती?

आमच्या गप्पा संपल्या तरी मासिक पाळी हा विषय काही माझ्या डोक्यातून जाईना.. या चार दिवसांत देवाधर्माच्या कार्यक्रमासह अगदी हळदी कुंकवाच्या कार्यक्रमालाही स्त्रिया जात नाहीत. बर विचारलं , हे सगळं का सहन करायचं, तर म्हणतात, बाकी सर्व बाबतीत आम्ही मॉडर्न आहोत. पण 'हे' मात्र आम्ही वर्षानुवर्षे पाळतोय... जिथे आपल्याला उत्तर देता येत नाही , तिथे देवाकडे बोट दाखवायचं , हा दांभिकपणा आहे. करायचं आपण आणि खापर देवावर !

आणि दुर्दैव म्हणजे , हा प्रकार स्त्रियांनीच वर्षानुवर्षे चालवला आहे , चालवून घेतला आहे आणि आजही चालू ठेवला आहे. मागच्या पिढीने केलं, म्हणून आपणही करायचं. डोळे, मन, डोकं काहीही चालवायचं नाही. विचार करायचा नाही.

मासिक पाळी ही गोष्ट नैसर्गिक आहे , हे जोपर्यंत आपण स्वीकारत नाही , या विषयाचा टॅबू मनातून काढत नाही, तोवर पाळीच्या दिवसांतील स्वच्छता, सॅनिटरी नॅपकीनची गरज, त्याच्या विघटनाचे मार्ग, इतर साधनांचा वापर या विषयांवर बोलणं ही तर दूरची गोष्ट !! अजून एक , हा विषय फक्त स्त्रियांचा म्हणून समाजाप्रमाणेच इतर अनेकांनी तो वाळीत टाकला. मासिक पाळीच्या बाबतीत हवं तेवढं संशोधन झालं नाही, असं मला वाटतं.

पाळीच्या दिवसांत ओटीपोटीत खूप दुखणं, जास्त रक्तस्त्राव होणं हे नॉर्मल आहे, त्यामुळे औषधं घेण्याऐवजी ते सहन करा, असं जेव्हा डॉक्टर सांगतात, तेव्हा आश्चर्य वाटतं आणि संतापही येतो.. त्रास होणं, हे नॉर्मल कसं असू शकतं! तीच गोष्ट सॅनिटरी पॅडची.. या विषयात पुरेसं संशोधन झालं नाही , म्हणून तर अरुणाचल मुरुगनाथन यांनी पॅड बनविण्याचं मशीन तयार केलं. आजही पाळीसाठी असलेली साधनं म्हणजे पॅड, टॅप्पॉन्स, कप ही पुरेशी नाहीत. या सर्व साधनांचे काही फायदे काही तोटेही आहेत. जसं की पॅनिटरी पॅड वापरणं सोयीचं आणि स्वच्छता राखण्यासाठी योग्य आहे. पण ते सहा तासांत बदलणं अनिवार्य आहे. मात्र अनेकदा घराबाहेर असताना सहा तासांनंतर पॅड बदलण्यासाठी टॉयलेट सापडणं, ही गोष्ट आजही सोपी नाही. त्यामुळे प्रत्येक स्त्रीशी आणि पर्यायाने प्रत्येक कुटुंबाशी, प्रत्येक घराशी संबंधित असणार्या या विषयावर अजून संशोधन होणांरजेचं आहे, हे निश्चित.

अक्षय,

तू चित्रपटात पॅन्टीवर पॅड लावून ती घालण्याचा एक सीन केल्याचं वाचलं मी. या धाडसासाठी तर तुला एक मोठा सॅल्यूट !!! स्त्रियांना होणारी वेदना समजून घेणारा एक संवेदनशील पुरुष मला तुझ्यात दिसला. नाहीतर पाळीच्या दिवसांत होणार्या त्रासाबद्दल स्त्रिया सांगू लागल्या , तरी पुरुष मंडळी कानावर हात ठेवून म्हणतात , 'ते काय मला नको सांगू.. डॉक्टरकडे जा आणि औषधं आण. ' म्हणजे आपल्या आयुष्यातील जवळपास तीस-बत्तीस वर्षे दर महिन्याला स्त्री जो त्रास सहन करत असते, त्यावर ऐकण्याची क्षमताही नसते पुरुषांमध्ये..

आता अक्षयने एक सुरवात करून दिलीय. मासिक पाळी यावर थेट चर्चा करणं अवघड वाटत असलं तरी घरा-घरात असलेल्या महिलांना या काळात समजून घेतलं तरी सध्यापुरतं ते पुरेसं आहे. गरजेनुसार पॅड , औषधं

पुरवणं याबरोबरच मानसिक आधार, रोजच्या रहाटगाडग्यातून जराशी विश्रांती, कामात थोडीशी मदत हे केलं तर चार दिवसांचा तो काळ सुसह्य होईल.

कारण वुई आर नेव्हर हॅपी... टू ब्लीड !!

मैत्रिणींनो, आपण ज्या विटाळाच्या, स्पृश्य-अस्पृश्यतेच्या अनुभवातून गेलोय, त्यातून आपल्या मुलींना जावं लागणार नाही, यासाठी तरी आता प्रयत्न करूया. आपल्या मनावरची जळमटं स्वच्छ करून मासिक पाळीकडे नितळ शास्त्रीय दृष्टीकोनातून पाहूया.

इतिहासात अनेकदा स्त्रियांनी बदलाची सुरवात केलीय.. आज एक पुरुष आपल्या लढाईसाठी सुरवात करतोय. त्याला आपण साथ द्यायलाच हवी. मी माझ्या नवर्यारसह पॅडमॅन पहायला जाणार आहे. स्त्रियांबरोबर अधिकाधिक पुरुषांनीही हा चित्रपट पहायला हवा.. तरच बदलाची किमान शक्यता तरी निर्माण होईल.